

MİLLÎ KÜLTÜR

aylık dergi

TEMMUZ
CİLT. I, SAYI. 7, 1977
KÜLTÜR BAKANLIĞI

MİLLÎ KÜLTÜR

AYLIK DERGİ

Yıl : 1, Cild : 1, Sayı : 7
Temmuz 1977

İmtiyaz sahibi :
Kültür Bakanlığı adına
Prof. Dr. Emin Bilgiç

Yazı Kurulu :
Prof. Dr. Emin Bilgiç
Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen

Yazı işlerini fiilen idare eden
Mes'ul Müdür :
Ahmet Yüzendağ

Teknik Müdür ve
Yazı Kurulu Sekreteri :
Sadı Bayram

Teknik Sekreter :
Süleyman Yurdakul

İdare Yeri :
Ataç Sokak, No. 32, Kat: 2.
Tel : 25 32 60 / 82 — 18 85 25
Yenişehir — ANKARA

Fiatı : 5 TL.
Dış Memleketlere : 1 \$
Abone : Yıllık 50 TL.
Dış Memleketlere : 10 \$

Gönderilen yazılar iade edilmez.
Yazılar, Yazı Kurulu Sekreteri
adına gönderilmelidir.

Dizgi ve Baskı

ONGUN KARDEŞLER MATBAACILIK SANAYİİ
TEL : 18 48 31 — 25 54 15 — A N K A R A

K A P A K R E S M İ :
Üstte; Sivas Şeyh Hasan Kümbeti 1347 M.
[Güdük Minare] (Foto : Orhan C. Tuncer).
Altta; Ali Kuşçu, Muhammediye adlı eserini,
Fatih Sultan Mehmed'e takdim ederken.
(Şekayık-ı Nümanîye adlı eserden. Kopya,
Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver)

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Prof. Dr. Emin Bilgiç Siyasî Kuruluşlar ve Devlet Fikri	2
Doç. Dr. Necmettin Hacıminoğlu Ziya Gökalp'te Türkçülük Ülküsü	6
Nâile Binark Finlandiya'da Yaşayan Kazan Türkleri	12
Mitat San İnsanlığın Geçirdiği Ruhî Bunalım	18
Musa İşleyen Ne Yapsın (Rubâî)	20
Nejat Muallimoğlu Türkçe'nin İstiklâl Harbi (II)	21
Salim Kaçak Öz Türkçelik Mantığı ve Aydın Görünme Hevesi	27
İsmet Binark Türk Vakıflarının Tarihçesi ve Yabancı Gözü İle Vakıflarımız	30
Feyzi Halıcı Mevlâna Denizi (Şiir)	34
Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Dîvân Edebiyatı (V)	36
Prof. Dr. Mehmet Kaplan Ramazan Edebiyatı	38
Orhan Cezmi Tuncer Beypazarı, Tekke Köyü, Kara Davut Türbesi	40
Osman Attilâ Kıbrıs'dan (Şiir)	43
Lütfi Göker Ali Kuşçu	44
Sadı Bayram Türkler'de Esnaf Teşkilâtı: Ahilik ve Loncalar	48
İlhan Geçer Cahit Sıtkı Üzerine (II)	53
Ahmet Yüzendağ Karacaoğlan'dan Allah Sevgi ve İslâmî Motifler	56
Esat Mahmut Karakurt'u Kaybettik	59
Salim Koca Türkler'de Tuz ve Ekmek Hakkı	60
Mahir Canova Tiyatro Temel Bilgileri	64
Genç Kalemler	68
Göktürk Mehmet Uştun Vatan Sağolsun (Hikâye)	70
Erdoğan Tan Folklor ve Halk Oyunlarımız Üzerine	72
Nail Tan V. Milletlerarası, Balkan Folklor Sempozyumunun Ardından	74
Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen Kitab'dan Kitaba	77

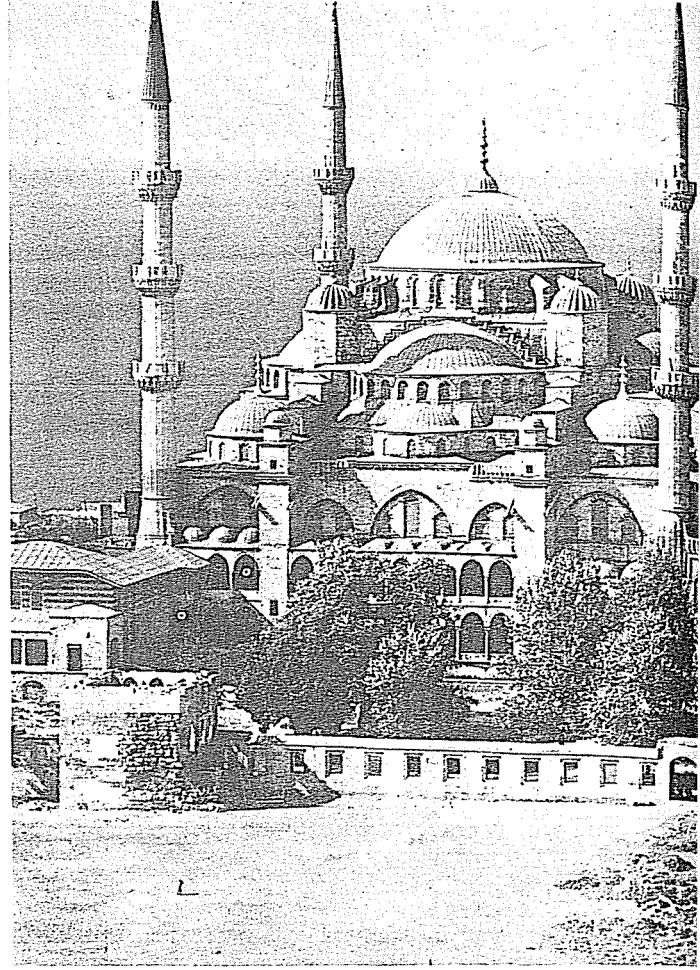
Türkler'de vakıf müessesesinin başlangıcı, Orta Asya'da yaşadıkları eski devirlere kadar uzanır. Türk içtimaî hayatı içerisinde İslâmiyetten önce de, o devrin hukukî esasları dairesinde vakıf tatbikatı olduğu bilinmektedir. Türkler'de vakıf ilk defa Uygur Türkler'inde görülmektedir.

Uygur Türkler'inin yaşamış olduğu topraklar üzerinde; son yarım yüzyıldan beri, Avrupalı arkeolog ve bilim adamları tarafından yapılan kazı ve araştırmalarda, ele geçen kültür mahsulleri arasında, ekseriyeti dinî olmakla beraber edebî, iktisadî, tıbbî ve idarî metinler, vakfiye, vasiyetname, imtiyaz verilmesi gibi vesikalarla, hususî mektuplar bulunmaktadır. Şarkî Türkistan'daki kazılarda ele geçen Uygur vakfiyeleri, bu bölgeye İslâmiyet'in girmediği bir zamana ait olup, Budizm dinindeki Türkler'e aittir ve Uygur harfleriyle yazılmıştır.

Türkler'in ana yurdu olan Orta Asya'da, özellikle Uygurlar'ın yaşadıkları topraklar üzerinde yapılmış kazılara ait yabancı kaynakların büyük bir kısmını, 1972 yılında Londra'da British Museum, School of Oriental and African Studies, Oxford'da Bodleian kütüphaneleri ile, Helsinki'de Üniversite Kütüphanesi'nde, 1973 yılında Paris'te Bibliothèque Nationale'de ve Almanya'da Köln ve Berlin üniversite kütüphaneleri ile, 1977'de yine British Museum ve S.O.A.S.'de inceleme imkânlarımız oldu. Bu kaynakların bazıları yazımızın sonunda verilmiştir.

Uygur Türklerine ait vakıf ile ilgili eski vesikaları, hepsi de dinî vakıflar olmak üzere, üç kısımda toplamak mümkündür: Bunlar, 1- Manastır inşası münasebetiyle tanzim edilen vesikalar; 2 - Manastırlara vakfedilmiş toprakların temlik vesikaları; 3 - Manastıra ait bina ve toprak temlikinin devlet reisleri tarafından tasdiki ve bunların her çeşit vergiden muaf tutulmaları için verilmiş olan fermanlardır. Uygur vakıf vesikalarının hemen hepsinde, vakfı icabettiren sebebin ne olduğu kaydedilmiştir. Bunlar şöylece sıralanabilir: Vakıf yapmanın büyük sevâbını din âlimlerinden duymuş olmak ve sonunda Burkan (Buda) diyarında doğmayı arzulamak, memleketi ve halkı korumak, hastalıklardan korunmak..

Vakıf fikri çok eski tarihî devirlerde dahi Türk içtimaî hayatı içerisinde yer bulmuştu. Vakıf müessesesinin Türkler'de en eski tarihî devirlerden beri mevcudiyeti, Türk içtimaî hayatında yardım, millî dayanışma, şefkat fikirlerinin ve teşkilâtının menşeinin derinliğini, daha açık bir ifade ile Türk'lüğün

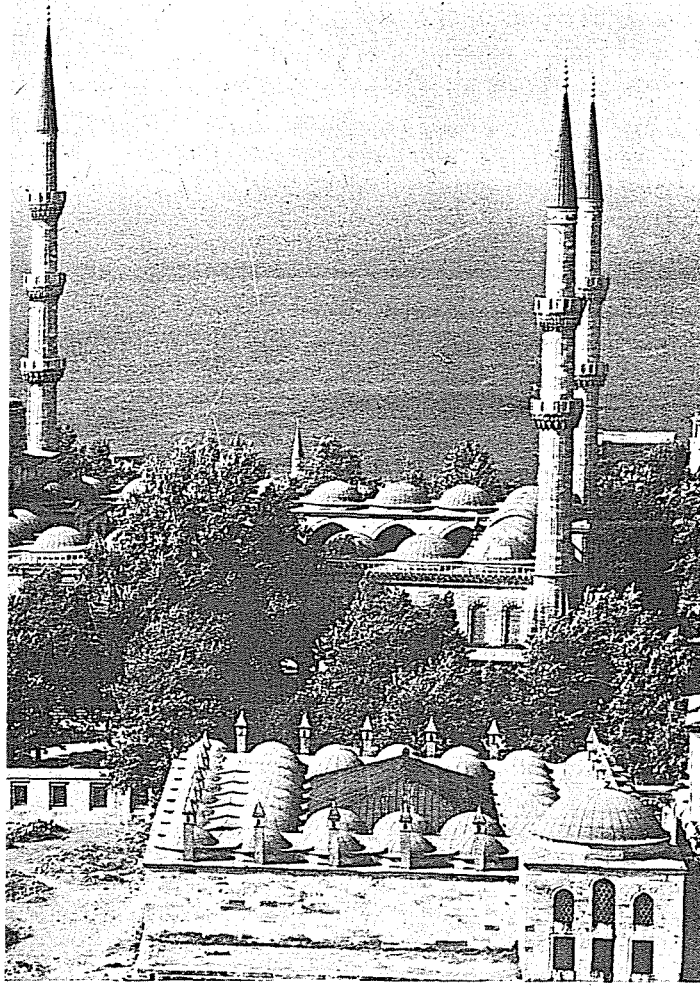

TÜRK VAKIFLARININ TARİHCESİ VE YABANCI GÖZÜYLE VAKIFLARIMIZ

İsmet Binark

yüksek görüş ve faziletini ortaya koyar. Orta Asya'dan dünyanın dört bir tarafına yayılan Türkler, gittikleri her yere kahramanlık ve medeniyet götürdükleri gibi, adalet, iyilik ve yardım fikirlerini de yaymışlardır.

Türk içtimaî hayatı içerisinde uzun yıllar son derece müessir rol oynamış olan vakıf müessesesi, çeşitli yönleri ile ele alınıp tetkik edildiğinde, bu müessesenin kendi çer-

**TÜRK VAKIFLARI EN ESKİ
TARİHİ DEVİRLERDEN
İTİBAREN, TÜRKLÜK
DÜNYASININ HER YERİNDE
VE HER DEVRİNDE
MİLLÎ VİCDANDAN
BİRER İYİLİK,
GÜZELLİK VE ŞEFKAT
ÂBİDESİ HALİNDE
YÜKSELMİŞ BİR İÇTİMAİ
YARDIM MÜESSESESİDİR.**

çevesi içersinde kalmadığı, Türk kültür ve medeniyeti, Türklüğün fazileti gibi çok mühim bir konu olarak karşımıza çıktığı görülecektir.

Türk vakıfları en eski tarihî devirlerden itibaren, Türklük dünyasının her yerinde ve her devrinde millî vicdandan birer iyilik, güzellik ve şefkât âbidesi halinde yükselmiş bir içtimaî yardım müessesesidir.

Türklerin imân ettikleri son din olan İslâmîyetin her dinden ziyade içtimaî düzen, yardım ve şefkat fikirlerine sahip olması, Türklerin bu dini kabul etmelerinden çok önce sahip oldukları vakıf müessesesini günümüze kadar yaşatmalarında başlıca sebep olmuştur.

Vakıf, bu asil ve soylu milletin fazilet, cömertlik, vatanperverlik, kısacası millî ve manevî ruh ve heyecanının kuvvetli bir tezahüründen başka bir şey değildir.

Türk - İslâm kültürünün yüzyıllar boyu hâkim olduğu sahalarda, vakfın çok mühim bir yer tuttuğu kesinlikle ifade edilebilir. İçtimaî ve iktisadî hayat üzerinde derin tesirler yapmış olan vakıf fikri, dinî - hukukî bir müessese şekline de girmiştir.

İslâm âleminde vakıflara dinî bir mahiyet verilmesi, vakfın devamlılığını sağlamak gayesini hedef tutmuştur. Şahısların ve hükümetlerin gelip geçici olması sebebiyle, cemiyetin ve dinin devamlılığı esas tutulmuş, vakfedilen mal Allah'ın mülkiyetine tevdi edilmek suretiyle, vakıf yapmakla düşünülen hayır ve yardım fikrinin ebedîliği teminat altına alınmak istenmiştir.

İslâm hukukunda hükmî şahsiyet olmadığı için, şahıs mülkiyetinden çıkarılan bir mal, ancak Allah'ın mülkü haline getirilebilir. Bu bakımdan vakıf tarif edilirken, «menafinin muayyen şartlar altında bir hayır işine müebbeden tahsis edilmesi maksadıyla bir malın şer'an şahıs mülkiyetinden çıkarılması ve saklanması...» şeklinde ifade edilmiştir. Eski vakıf hukukumuzda vakıf «menfaatı ibadullâha ait olur veçhile bir aynı Cenabıhakkın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahsus ve memnu kılmak...» şeklinde tarif olunmuştur.

Vakıf Türk - İslâm dünyasında; içtimaî hayatta, kültür, askerlik, sanat ve imar sahalarda en başta gelen bir müessese olmuştur. Vakfın hayır fikrini ebedileştiren özelliği dolayısıyla, hayırsever insanların bu hayır arzularını ölümlerinden sonra dahi yaşatabilmeleri, vakıf müessesesinin hayatîyetini teşkil etmiştir.

Vakıf, eski hukukumuzun en dikkate değer bir konusudur. Ayrıca, vakfiyeler ve vakıflara ait vesikalar ve kayıtlar, tesis olundukları cemiyetin muayyen bir tavrın ve dünya görüşünün neticesi olan düşüncesini, yaşama nizâmını, kısaca hayat telâkkisini aksettirmeleri yönünden de, tarih ve sosyoloji açısından büyük bir önemi haizdirler. Bir diğer yönden de, ecdadımızın yüksek görüş ve buluşunun en güzel ifadesini teşkil eden bu ve-

sikalar, millî ikültürümüz, halk terbiyesi, eski Türk fazilet ve ahlâkı bakımından da ayrı bir değer taşımaktadır.

Selçuklulardan başlayarak, Türk - İslâm ülkelerinde kurulmuş olan binlerce vâkıfın çok çeşitli maksat ve gayelere yönelmiş olduğunu görüyoruz. Bu gayeleri; 1- Dinî ihtiyaçları karşılamak, 2- Hayır yapmak ve cemiyete faydalı olmak, 3 - Sağlık, kültür ve imar sahalarında cemiyetin ihtiyaçlarını karşılamak, 4- Sanat eserleri meydana getirmek, şehir ve kasabaları süslemek, dolayısıyla cemiyetin sanat ve kültür seviyesini yükseltmek, 5- Servetin varislerini korumak, onlara belirli bir gelir ve geçim imkânı sağlamak şeklinde sıralamak mümkündür.

Tamamen içtimaî hizmetlerin ifası için kurulmuş olan vakıfların yanında, içtimaî hayatı düzenleyen, millî bünyeyi geliştiren ve kuvvetlendiren vakıflar ve bunların yanında dinî hizmetlerin görülmesini, fertlerin mukaddesata olan bağlılıklarının artmasını ve fazilet hislerinin gelişmesini temin eden vakıflar da mevcuttur. Bütün bu vakıflarda vakfın esas gayesi, vatan topraklarında temelleşmekten ibarettir. Nitekim vatan müdafaası, millî duyguların yaşatılması, millî kültürün gelişmesi, fethedilen ülkelerde Türk kültürünün yerleşmesi ve yayılması gibi maksatlarla meydana getirilen vakıfların çoğu, yüzyıllar boyu kendilerinden beklenen hizmeti en mükemmel bir şekilde karşılamışlardır.

Vakıfları şu üç kategoride toplamak mümkündür : 1- Hayrî (şer'î) vakıflar, 2- Ehlî (Zürri) vakıflar, 3 - Yarı ehlî vakıflar. Hayrî vakıfda, vâkıfın, yani vakıf yapan kişinin, vakıf üzerinde hiçbir şekilde tasarrufu söz konusu değildir. Bu vakıfda gaye, Allah'ın rızasını kazanmak, hayır işlemek ve sevâb kazanmaktır. Ehlî vakıfda, vakfeden kişi malının gelirini ailesi mensuplarına ayırabilmektedir. Bu vakıfda dinî gayelerin yanı sıra, kendi neslinden gelenlere bir gelir temin etmek düşüncesi de söz konusudur. Yarı ehlî vakıfda ise, hayrî ve zürri vakıf türlerinin hususiyetleri bulunur.

Türk - İslâm vakıflarında dikkati çeken nokta, yapılan iyilik ve hayırın bir defaya mahsus olmaması veya muayyen bir zamana inhisar ettirilmemesidir. Vakıf müessesesinin en büyük özelliği, iyilik ve hayır fikrinin ebedîliğidir.

Yüzyıllar boyunca vakıf müessesesinin mevzii, mahallî ve memleket ölçüsünde ele aldığı hizmet sahalarını ifade etmesi bakımından, bu vakfiyelerin konuları hakkında bir

fikir edinilmesi için, bunlara ait misaller vermekte fayda görüyoruz.

Su yolları, kemerleri, çeşme ve sebiller, köprü, aşevi, misafirhane, dulevi, medrese, kütüphane, muvakkithane, cami vakıfları gibi hemen her yerde görülen vakıfların yanında, öksüz kızlara çehiz verilmesi, borçlu olarak hapiste bulunanların borçlarının ödemesi, askerin giydirilmesi ve yedirilmesi, zahire loncalarının kurulması, yetimlere, dullara ve muhtaç kimselere yardım edilmesi, kimsesizlerin cenazelerinin kaldırılması, okul çocuklarına yiyecek, elbise ve kırtasiye temini, kuşlara ve diğer hayvanlara yem ve su verilmesi, hayvan hastahane ve bakımevlerinin kurulması ile ilmin, sanat ve zanaatın yükselmesini ve ilerlemesini, ahlâkın korunmasını, millî ve manevî değerlerin yaşatılmasını, cemiyetten sefâletin kaldırılmasını hedef tutan ve teminat altına alan vakıflar da bulunmaktadır.

Osmanlı ülkelerinde vakıf an'anesi, şehirlere ve kazalara her biri bir sanat şaheseri olan sağlık, kültür, içtimaî yardım ve amme hizmeti müesseseleri kazandırmaya yol açmış; ırk ve din farkı gözetmeden, her muhtaca faydalanmak imkânlarını sağlamak suretiyle, cemiyetin medenî ve insanî duygularını uyandırıp işlemek gibi imkânlar hazırlamıştır.

Bu suretle yüzyıllar boyu ibadet, hayır, yardım ve sanat duygusunun kumanda ettiği kolektif cemiyet zevk ve şuuru, bütün bir memleket sathında, bir nisbetler, hacimler, renkler ve âhenkler kervanı halinde yoluna devam etmiştir.

Millî servet, yüzyıllar boyunca içtimaî hayatımızda vakıf adı ile bu şekilde yer alır ve değerlendirilirken, vakıf müessesesi yalnız dinî ve medenî hukuk müesseseleri şeklinde kalmıyarak, içtimaî mânada da büyük değerler kazanmış ve zamanla idarî bir mahiyet kazanarak, bir amme müessesesi hüviyetiyle devlet teşkilâtı içersine girmiştir.

*

**

Batı'da vakıf, bir hususî hukuk müessesesi olarak kalmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nda aldığı geniş ve kitlevî mahiyeti hiçbir zaman kazanamamıştır.

Yazımızın bu kısmında İmparatorluk devri Türkiye'sinin azametinden, içtimaî nizam ve ahlâkî yüksekliğinden hayrete şayan tasvirlerle bahseden yabancılara, vakıf müessesemiz hakkındaki görüş ve düşüncelerini, kendi kaynaklarından yararlanmak suretiyle ortaya koymaya çalışacağız.

Tarihte Türk düşmanı olarak tanınan Fransız Guer, vakıf müessesemiz hakkında şunları demiştir : «Müslüman Türklerde hayır işleri bir çok şekillerde yapılır. Kimisi hapsedileri ziyaret edip borç için yatan mahpusları kurtarır; kimisi ihtiyaçlarını açıklamaktan utanan fakirlere dağıtılmak üzere cami imamlarına para bırakır; kimisi ölmüşlerin ruhlarına Kur'an okunmak üzere vakıf tesis eder; kimisi Allah'a ibadet için camiler yaptırır. Kimisi gençlerin dinî ve dünyevî ilimler tahsilini temin için medreseler, yolcularla hastalar için hanlar, hastahaneler yaptırıp buralarda her türlü ihtiyaç maddelerinin dağıtılmasını temin eder. Fakirler bile birbirlerine Allah rızası için yardım ederler. Türk şefkati yalnız insanlara değil, hayvanlara bile şâmindir. Hayvanları beslemek, su vermek için vakıflar ve ücretli adamlar vardır. Ağaçların susuzluktan kurumamaları için, para ile adam tutup ağaçları sulatan, hayrat ve hasenatta bu derece ileri giden müslümanlara da rastlanır.»¹

1787 tarihinde İmparatorluk devri Türkiyesi'nin İsveç Sefiri olan Mouradgea d'Ohsson, **Tableau général de l'Empire Ottoman** adlı eserinde bu konu ile ilgili olarak şunları yazmıştır : «Milletlerin her tabakasında analarla babalar, akrabalar ve vasiler çocuklarına örnek olup, onları küçük yaşlarından itibaren hayır yapmağa alıştırdılar. Hayrat ve hasenat denilen ve insanı kendi şahsiyetinin kat kat üstüne çıkaran fazilet, işte bu suretle şahsî menfaat, cimrilik ve tamahkârlık gibi duyguları uyuşturup güzel bir âdetin de tesiriyle hemcinsine yardım hissini uyandırdığı için, artık müslümanlara hiç ağır gelmemekte ve onları bu sahada diğer milletlerden çok üstün bir seviyeye yükseltmektedir.»²

Comte de Bonneval'in, **Anecdotes véniennes et turques ou nouveaux mémoires du Comte de Bonneval** adlı eserinin 1740'da Frankfurt'ta basılmış 1. cildinde, eski Türk hayrat ve hasenatı şöyle anlatılmaktadır : «Hiç bir istisnâsı olmamak şartıyla bütün Türkler hayır severler; ne din farkına, ne de ihtiyaç sahiplerinin geçmiş fiil ve hareketlerine bakmaksızın bütün muhtaçlara yardım ederler, Türk hayrat ve hasenatından hiç kimse mahrum edilemez.»³

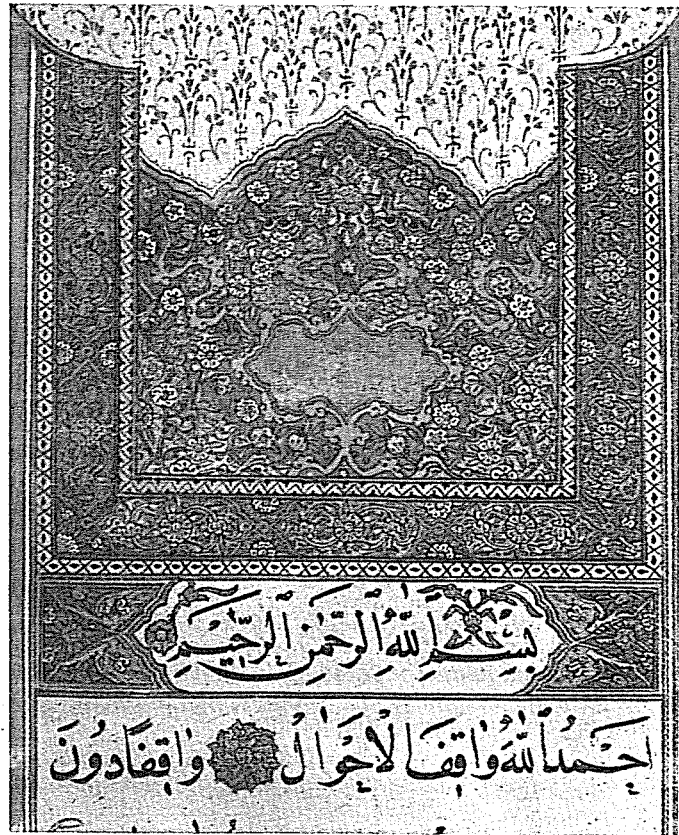
Gerelot adlı seyyah ise seyahatnamesinde şunları kaydetmiştir : «Müslüman Türklerin sadakatlerinden, insanlar gibi köpek'ler de istifade eder. Sebillerde her istiyene parasız su verilir. Sebilci sıcak günlerde ekseriyetle testilerini içleri kar dolu kovalara koyup so-

ğutur ve su içenlerin çok defa —Vakfedene Allah rahmet eylesin— dediği duyulur.»⁴

İngiliz yazar ve seyyah Thomas Thornton, **Etat actuel de La Turquie** adıyla Fransızcaya tercüme edilip 1812 tarihinde 2 cilt olarak Paris'te neşredilmiş olan eserinde, eski Türk hayrat ve yardımlaşması hakkında şunları söyler : «Hayrat sayesinde karnını doyurup kendine gelen aç ve yorgun yolcu, tahsil gören cahili ve nihayet sıhhat ve hayatına kavuşan hastayı görünce, gönüllerimiz tama- miyle mazur görülebilecek bir gururla dolar.»⁵

- 1) Guer : Moeurs et usages des Turcs. Paris, 1746 - 1747. I. C., s. 217 - 221.
- 2) Mouradge d'Ohsson : Tableau général de l'Empire Ottoman. Paris, 1791, IV. C., s. 304 - 305.
- 3) Comte de Bonneval : Anecdotes véniennes et turques ou nouveaux mémoires du Comte de Bonneval. Francfort, 1740, I. C., s. 213.
- 4) Gerelot : Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople. Paris, 1680, s. 275.
- 5) Thomas Thornton : Etat actuel de la Turquie, Paris, 1812, II. C., s. 282 - 285 s.

Tezhlil
Orjinal
Vakfiyelerden
biri

MEVLÂNA DENİZİ

Sıcacık arzu ile bir-hoş olur kanı, insanın,
Bu can-beden tutuşur, yanar, hasret kandilinden.
Bir aynadan akışını görebilir misin zamanın,
Ötesinde görmenin, duymanın, sonsuz yaşamanın
Bir bengi-su gibi yayan-yapıldak, kendiliğinden
Yeşil notalarla kucaklar (aman Allah'ım) kubbeleri
Mevlâna'yı, Şems'i bir'leyen mısralar, can-dilinden.

Yok-olmanın «ben'i bir başka ben» eden sahilinden,
Yükselen yalın-kıvılcım, var-oluşun altın meyvesi
Dolun-ayla yunmuş, ateş parçası gül-diken geceler.
Belki de gece değil, bir aldaniş, öyle görüyoruz;
Mavidir, yeşildir tutunmuşuz bir düşün eteğinden
Duyarlığın şekle dönüştüğü bir iklimê yürüyoruz,
Yolumuz, ebem kuşakları, ışı ışıl bal peteğinden.

Hep bu bekleyiş, istekle yüğrulan şey, zaman zaman,
Ölümsüzlük adına en taze muştudur, gönlümüzde.
Dur'suz-duraksız bir çağrıdır içimizde çoğalan
Tennürelere Konyası beyaz bir şadırvan, önümüzde.
Güvercinler sonsuzluğu uçuşur durmadan,
Türbe çiçekleriyle daha bir mânâlı, daha bir güzel
Bir Ney sesi nasıl da boy verir, mermerler arasından.

Feyzi Halıcı

A. Ubcini, *de la Turquie actuelle* adlı eserinde şöyle demektedir : «Türklerin nazarında hayrat ve hasenat imandandır. Şark hayrat ve hasenat ülkesidir. Camilerin gölgesinde kapıları ilim taliplerine, fukaraya ve hastalara Allah için açık tutulan melceler, işte o ruhun eserleridir.»⁶

Du Loir, *Les voyages du sieur Du Loir* adıyla 1654 tarihinde Paris'te basılan eserinde vakıf müessesemiz hakkında şunları yazar : «Bütün Türkiye'de —İmaret— denilen misafirhaneler vardır. Bunlarda hangi dine mensup olurlarsa olsun bütün fakirlere ihtiyaçları nisbetinde yardım edilir. İhtiyaçlarını söylemekten sıkılan fakirlerin sıkıntılarını, misli görülmemiş bir alâka ve gizlilikle tahkik edip giderirler.»⁷

1588 tarihinde Doğu ülkelerini dolaşan bir Fransız asilzâdesi, *Les voyages du seigneur Villamont* adıyla 1596'da Paris'te neşredilen seyahatnamesinin 227. sayfasında, Türklerin bütün insanlığa şâmil hayrat ve hasenatı ile ilgili olarak şunları kaydetmiştir : «Türk hayratı, din farkına bakılmaksızın bütün insanlara şâmidir.»⁸

Fransa'nın İstanbul Sefareti kâtiplerinden Sieur de la Croix'in, *Mémoires* adlı 2 ciltlik hâtıratında, vakıflarla ilgili olarak şunlara tesadüf edilir : «Türkler yalnız cami yaptırmakla iktifa etmiyerek, etraflarına imaret denilen hastahaneler, tımarhaneler ve gelip geçenlerden istiyenlere her gün yemek verilen müesseseler de yaptırmışlardır. Talebenin iâşe ve sair ihtiyaçları temin edilerek, dinî ve dünyevî hukuk tahsil ettikleri medreseler de tesis etmişlerdir.»⁹

A. de la Motraye'nin büyük seyahatnamesinin 1727 tarihli La Haye baskısının 1. cildinde, şunlar yazılmıştır : «Hayrat ve hasenat, yalnız Kur'an ile Türk imamları tarafından iyice telkin ve teşvik edilmiş olmakla kalmayıp halk tarafından da o kadar sadakatle ve öyle elbirliğiyle tatbik edilir ki, bütün Türkiye ile Kırım'da dilencilik meslek edinmiş fakirlerin ne olduğu bile malûm değildir.»¹⁰

Seyahatnamesiyle tanınan M. de Thevenot'un, 1665 tarihinde Paris'te neşredilen *Relation d'un voyage fait au Levant* adlı eserinde de Türk hayrat ve hasenatı ile ilgili olarak şunlar kaydedilmiştir : «Türklerin riayet ettikleri İslâmın beş şartının dördüncüsü, zekâttır işte bu şart mucibince her sene servetlerinin kırkta birini fukaraya vermek mecburiyetindedirler; eğer akrabaları içinde fakirler varsa onları diğerlerine tercih ile mükelleftirler; fakat yoksa zekâtlarını fakir komşularına ve o da yoksa önlerine gelen fukaraya verirler. Türkler bu şartın ifâsında kusur etmezler, çünkü çok hayır severler; din ve mezhep tefrik etmeksizin ister müslüman, ister hristiyan, ister yahudi olsun, bütün muhtaçlara yardım ederler.»

Corneille Le Bruyn adlı yazarın 1732 tarihinde La Haye'de neşredilen 5 ciltlik seyahatnamesinin 1. cildinde, yine bu konu ile ilgili olarak şunların yazılmış olduğunu görüyoruz : «Türklerin hayrat ve hasenata çok düşkün olduklarını ve hattâ hristiyanlardan çok fazla hayrat vücuda getirdiklerini inkâra

- 6) A. Ubcini : De la Turquie actuelle. Paris, 1855, s. 354 - 358.
- 7) Du Loir : Les voyages du sieur Du Loir. Paris, 1654, s. 189-190.
- 8) Villamont : Les voyages du seigneur Villamont. Paris, 1596, s. 227.
- 9) Sieur de la Croix : Mémoires. Paris, 1684, 1. C., s. 128.
- 10) A. de la Motraye : Voyages en Europe, Asie et Afrique. La Haye, 1727, 1. C., s. 263.

imkân yoktur. Bunun en şâyan-ı takdir tarafı da, hayır sahiplerinin böyle bir fazileti hiçbir din farkı gözetmiyerek göstermiş olmalarındadır.»¹¹

Daha önce bahsi geçen Guer'in, **Moeurs et usages des Turcs** adlı 2 ciltlik eserinin 1746 - 1747 tarihli Paris baskısının 1. cildinde, Türk hayrat ve hasenatı ile ilgili olarak şunlar yazmıştır : «Fakirler bile birbirlerine fi-sebil-illah yardım ederler. Ellerinden başka bir şey gelmeyeceği için hemcinsine bedenen hizmet edenler görülür; bu gibiler borç için hapsedilenlerle hapisaneye girerler, borçlarını verip kurtarmak için sadaka toplarlar, yollar tamir ederler, seyyahlara kılavuzluk ederler ve yolculara su verirler.»¹²

Eseri dilimize de çevrilmiş olan İtalyan yazarı Edmond de Amicis'de, bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmiştir : «Türkün bütün içtimâî sınıfları müsavi tutan şuuru her türlü takdire lââyık bir histir. Akıl ve basiretle dolu atasözleriyle tezahür eden seciyesindeki ciddî itidalı de inkâra imkân yoktur.»¹³

İlk bakışta çok dağınık sahalara yayılmış ve birbirinden ayrı karakter taşıyıcı gibi görünen vakıf hizmetlerinin hepsinin aslında aynı gayeye ulaşmak istediği, bu gayenin de insan şahsiyetinin ayrılmaz bir unsuru olan hayatın korunması, maddî ve manevî zorlukların, ızdırıp ve sefaletlerin dindirilmesi, insan haysiyetinin ve içtimâî nizâmın her türlü tehlikelerden korunması olduğu görülür.

Netice olarak denebilir ki, vakıf müessesemiz, yüzyıllar boyu memleketin her yerinde, millî vicdandan birer iyilik, güzellik ve şefkat âbidesi halinde doğmuş ve yükselmiş, cemiyet hayatına gerek içtimâî, gerekse kültür yönünden bir rahmet gibi yağmıştır.

11) Corneille Le Bruyn : Voyages de Corneille. Le Bruyn par La Moscovie, an Perse et aux Index orientales. La Haye, 1732, I. C., s. 357 - 358.

12) Guer : a.g.e., s. 219.

13) Edmond de Amicis : Constantinople. Paris, 1883, s. 428.

KISA BIBLIYOGRFYA

- * Bahaeddin Ögel : İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi ; Orta Asya kaynak ve buluntularına göre. Ankara, 1962.
- * Bahaeddin Ögel : Uygur devletinin teşekkülü ve yükseliş devri. Belle-ten, XIX. C., 75. Sayı, 1955.
- * M. Şükrü Akkaya : Uygur Türklerini ve kültürlerini tanıyalım. A. Ü. DTCF. Dergisi, I. C., 3. Sayı, 1943.
- * W. Ruben : Buddhist vakıfları hakkında. Vakıflar Dergisi, II. Sayı, 1942.
- * A. Grünwedel : Bericht über archaologische Arbeiten in Idikutschari und Umgebung im Winter 1902 - 1903. SBAW, XXIX, Abt. I, 1906.
- * A. von Le Coq : Türkische Manichaica aus Chotscho. Heidelberg, 1948.
- * Paul Pelliot : Les grottes de Touenhouang. 6 vols. Paris, 1920 - 24.
- * Feng Chia - Shêng - Tenishev E. : Tri novuikh uygurskikh dokumenta iz Turfana. (Three ancient Uygour documents from Turfan). Problemy vostokovedeniya, 3, 1960
- * Aurel Stein : Ancient Khotan. Detailed report of archeolog explorat in Chinese Turkestan. II. vols, Oxford, 1907.
- * Aurel Stein : Innermost Asia - Detailed report of expl. in Central Asia, Kansu and Eastern Iran. IV. vols, Oxford, 1921.
- * Anne - Marie von Gabain : Das

Uigurische Königreich von Chotscho, 850 - 1250. Berlin, 1961.

- * Joseph, Schacht : Early doctrines on Waqf. 60. Doğum yılı münaseletiyle Fuad Köprülü Armağanı. İstanbul, 1953.
- * R. Rahmeti Arat : Uygurca yazmalar arasında. Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, III. Sayı, 1938.
- * R. Rahmeti Arat : Eski Türk hukuk vesikalari. Türk Kültür Araştırmaları. I, 1964.
- * Vakıflar Umum Müdürlüğü : Vakıfların sureti idaresi. Ankara, 1933.
- * Cumhuriyetten önce ve sonra vakıflar. Tarih Kongresi ve sergisi münasebetiyle Türk Tarih Kurumuna takdim olunan rapor. Yayınlayan: Vakıflar Umum Müdürlüğü. İstanbul, 1937.
- * Osman Ergin : Türk tarihinde Evkaf, Belediye ve Patrikhaneler. İstanbul, 1937.
- * Osman Ergin : Türk şehirlerinde imaret sistemi. İstanbul, 1939.
- * Halim Baki Kunter : Türk vakıfları ve vakfiyeləri üzerine mücmel bir etüd. İstanbul, 1939.
- * Halim Baki Kunter : Türk vakıflarının milliyetçilik cephesi. Vakıflar Dergisi, III. Sayı, 1957.
- * Sâmîha Ayverdi : Türk tarihinde Osmanlı asırları. 3 C. İstanbul, 1975 - 76.
- * Haydar Bammat : İslâmiyetin manevî ve kültürel değerleri. Çeviren: Bahadır Dülger. İstanbul, 1963.

- * Ahmet Gürkan : İslâmiyetin garbî medenileştirmesi. İstanbul, 1965.
- * Ebülülâ Mardin : İstanbul vakıf katma suları. İstanbul, 1939, Ayıbasım.
- * Ali Himmet Berki : Vakıflar, 2. bs. İstanbul, 1946.
- * Ali Himmet Berki : Vakıflar, Medenî Kanunda «Tesis» ve Vakıflar Kanunu hükümleri. Ankara, 1950.
- * Ali Himmet Berki : İslâm'da vakıf; Sahih ve gayr-i sahih neveleri, A. Ü. İlahiyet Fakültesi Dergisi, 1957.
- * Ali Himmet Berki : Vakıfların hukuk ve tarih bakımından kıymeti. Vakıflar Dergisi, VI. Sayı, 1965.
- * Ali Himmet Berki : Vakıfların tarihi, mahiyeti, inkişafı ve tekâmülü, cemiyet ve ferdlere sağladığı faydalar, Vakıflar Dergisi, VI. Sayı, 1965.
- * Şakir, Berki : Vakfın lüzumu, faydaları ve vakıfları teşvik Vakıflar Dergisi, V. Sayı, 1962.
- * Şakir, Berki : Vakıfların gördüğü hizmetler. Vakıflar Dergisi, VI. Sayı, 1965.
- * Fuad Köprülü : Vakıf müessesesi ve vakıf vesikalarının tarihi ehemmiyeti. Vakıflar Dergisi, I. Sayı, 1938.
- * Fuad Köprülü : Vakıflar müessesesinin hukukî mahiyeti ve tarihi tekâmülü. Vakıflar Dergisi, II. Sayı, 1942.
- * H. Hâtemi : Önceki ve bugünkü Türk hukukunda vakıf muamelesi, İstanbul, 1969.